

## **Відгук**

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

**Волощук Юлії Олександрівни** на дисертаційну роботу

**Охрименка Бориса Олександровича**

**«Стратегічні напрями модернізації аграрного виробництва»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

### **Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами**

Визнаючи значну роль сільського господарства в національній економіці України, важливо підкреслити, що його розвиток стримується відсутністю динамічного прогресу в техніко-технологічному оновленні сільськогосподарських підприємств і виробництва, а також недостатньою та неефективною державною підтримкою. Економічне зростання України значною мірою залежить від технологічних можливостей і конкурентоспроможності підприємств, господарська діяльність яких в системі національної економіки дозволила б досягнути синергетичного ефекту. Його досягнення можливе лише шляхом інноваційного розвитку та модернізації підприємств і галузей, які складають основу конкурентоспроможності економіки країни.

Наразі аграрний сектор України стоїть перед критичним викликом переходу від технологічної стагнації до постіндустріальної моделі виробництва. Сучасний стан сільського господарства, як і інших галузей національної економіки, зумовлює необхідність комплексної модернізації виробничих процесів як єдиного дієвого шляху забезпечення довгострокового та стабільного зростання виробництва агропродовольчої продукції відповідно до принципів сталого розвитку. І модернізація, яку трактуємо як шлях технічного, технологічного та ресурсного оновлення задля досягнення високої конкурентоспроможності шляхом впровадження аграрних інновацій, дотримання принципів екологічної стійкості та соціальної відповідальності, дозволить забезпечити відродження та подальший прогрес

сільськогосподарського виробництва.

Враховуючи все вищезазначене, дисертаційна робота Охрименка Б.О., яка спрямована на вирішення наукової проблеми оцінки стану аграрного виробництва, сучасного рівня його розвитку та пропозиції шляхів і обґрунтування напрямів модернізації аграрного виробництва в Україні, є актуальною.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темою «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). У межах якої Охрименко Б.О. досліджував теоретико-методологічні основи процесів модернізації аграрного виробництва, провів аналіз сучасного рівня модернізації та обґрунтував підходи та напрями модернізації аграрного виробництва в Україні.

### **Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна**

Дослідження базується на широкому та поглибленому аналізі наукової літератури як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Для вирішення поставлених автором завдань застосовано низку сучасних наукових методів дослідження. Викладені в дисертації наукові положення, методичні підходи, висновки і рекомендації достатньою мірою обґрунтовані.

Основною метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо модернізації сільськогосподарського виробництва. Детальний розгляд змісту дисертації свідчить про успішне досягнення поставленої мети. Визначені у дисертаційному дослідженні завдання вирізняються комплексністю, є достатніми для досягнення поставленої мети і забезпечують наукові результати з різним рівнем новизни.

Перший розділ дисертації присвячено теоретико-методологічним основам дослідження модернізації аграрного виробництва, вивченню її особливостей та основних методичних та методологічних підходів. У другому розділі здійснено оцінку сучасного рівня модернізації, тенденцій розвитку аграрного виробництва,

проведено моніторинг його матеріально-технічного забезпечення, а також впливу людського капіталу та інвестування на темпи модернізації. Автором окреслено шляхи модернізації аграрного виробництва в Україні у третьому розділі дисертації: представлено стратегічні підходи до даного процесу та напрями державної підтримки модернізації аграрного виробництва. Таким чином, наукові положення, висновки та рекомендації, означені в дисертаційній роботі Охрименко Б.О. характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості.

Загалом, дисертаційна робота нараховує вісім пунктів наукової новизни, які логічно розподілені у структурі матеріалу дисертаційного дослідження, зокрема:

– заслуговує на увагу удосконалене автором поняття модернізації аграрного виробництва, яке розглядається в роботі як системний процес удосконалення структури, технологій та управління аграрним виробництвом для забезпечення ефективного виробництва, підвищення якості продукції, підвищення прибутковості сільськогосподарських підприємств, створення стійкої основи для забезпечення продовольчої безпеки країни та підвищення конкурентоспроможності аграрної галузі (п. 1.2);

– важливим напрацюванням є удосконалення організаційно-економічної архітектури точного землеробства в контексті модернізації аграрного виробництва, що містить передумови виникнення точного землеробства, мету та систематизовані напрями її досягнення, а також отримання результату у вигляді ефективності економічної, технологічно-інноваційної, екологічної, соціальної як напрямку модернізації аграрного виробництва (п. 3.2);

– заслуговують на увагу вдосконалені пропозиції із систематизації основних напрямів державної підтримки модернізації аграрного виробництва, як поєднання централізованої і децентралізованої моделей державної підтримки з урахуванням специфіки та пріоритетних напрямів розвитку аграрної галузі (п. 3.3);

– автором вдосконалено і структурно-логічну схему дослідження проблеми модернізації аграрного виробництва, яка включає дослідження

теоретико-методологічного, економіко-статистичного аналізу та проектно-прогностичного блоків (п. 1.3);

– в дисертації представлено удосконалені наукові підходи до оцінки модернізації аграрного виробництва, які базуються на систематизації її основних критеріїв, що визначають вибір методів проведення досліджень такої модернізації (п. 1.1, 1.2);

*набули подальшого розвитку:*

– автором розвинуто концептуально-термінологічний апарат щодо трактування терміну «точне землеробство», як інтегрованої інформаційно-технологічної системи ведення аграрного виробництва, заснованої на використанні інноваційних цифрових технологій, яка полягає в зборі даних, їх обробці та аналізі з метою оптимального використання ресурсів, поліпшення якості продукції, підвищення рівня ефективності виробництва та захисту навколишнього середовища (п. 3.2);

– обґрунтованими є розвинуті автором стратегічні напрями модернізації аграрного виробництва, що спрямовані на оптимізацію земельних ресурсів, покращення якості людського капіталу, впровадження інновацій та цифровізації галузі, логістичних процесів постачання сировини та збуту продукції, виробничої і складської інфраструктури, поглиблення диверсифікації і спеціалізації у напрямку екологічної стійкості, шляхом обґрунтування основних можливостей та загроз від їх впровадження в цілому для галузі, і для великих та малих виробників аграрної продукції (п. 3.1);

– в дисертаційній роботі набув подальшого розвитку методичний підхід до оцінки рівня модернізації аграрного виробництва, який передбачає проведення економіко-статистичного аналізу даного явища в цілому, і його основних складових, таких як матеріально-технічне забезпечення, людський капітал та інвестиційний потенціал (п. 2.2-2.4).

### **Практичне значення отриманих результатів**

Практична цінність роботи Охрименка Б.О. полягає у можливості використання її основних теоретико-методологічних положень і науково-

практичних рекомендацій щодо модернізації аграрного виробництва на практиці і пропозиції автора знайшли практичне застосування при прийнятті управлінських рішень керівниками суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки Уманського району при розробці стратегічних напрямів модернізації аграрного виробництва в частині впровадження елементів діджиталізації виробничих процесів та застосування систем точного землеробства (довідка Уманської районної державної адміністрації про впровадження результатів наукового дослідження № 503/01-01-09 від 22.04.2024 р.); а також керівництвом Джулинської сільської ради Гайсинського району Вінницької області, яке відзначило практичне значення і прикладну цінність розробок автора, серед яких виокремлюються рекомендації стосовно екологізації виробництва за допомогою запровадження електронної комерції та удосконалення логістичних процесів, інфраструктури виробництва і зберігання продукції, системи фінансового забезпечення та оптимізації процесів управління і планує використовувати вказані напрацювання при розробці «Програми економічного і соціального розвитку Джулинської територіальної громади на 2025 - 2030 роки» (довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 775 від 26.06.2024 р.)

Окремі положення дисертації використовуються в освітньому процесі Уманського національного університету садівництва під час вивчення дисциплін: «Стратегія сталого розвитку», «Державне регулювання економіки» та «Аграрна економіка» (довідка Уманського національного університету садівництва про впровадження результатів науково-дослідної роботи в освітній процес № 1695а/01-10 від 06.11.2024 р.).

### **Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях захищених за темою дисертації**

Дисертація є оригінальною науковою працею і відображає підхід автора до вирішення актуальної наукової проблеми, що пов'язана із дослідженням стратегічних напрямів модернізації сільськогосподарського виробництва. Усі наукові результати, висновки та рекомендації, викладені у дисертації, розроблені автором самостійно. З наукових публікацій, які видані у співавторстві,

використовуються лише ті напрацювання, які є результатами особистого внеску автора.

Представлена дисертаційна робота є результатом самостійного наукового пошуку автора. Запропоновані концепції, рекомендації та обґрунтовані висновки сформульовані особисто автором. Основні висновки та результати дисертації оприлюднено у 12 наукових публікаціях, у тому числі 4 статтях у фахових виданнях України (з них 3 одноосібні) та 8 тезах доповідей на конференціях (з них 4 у співавторстві).

### **Структура, стиль та мова дисертаційної роботи**

Дисертація містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, що містить 220 джерела, викладений на 23 сторінках, 9 додатків, викладених на 10 сторінках. Загальний обсяг роботи – 231 сторінка, основний текст займає 197 сторінок. Дисертація містить 32 таблиці та 28 рисунків. За обсягом, структурою, комплексністю викладення результатів дослідження, оформленням дисертація відповідає вимогам, встановленим наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 зі змінами від 31.05.2019 р.

### **Дотримання академічної доброчесності**

Дисертація відповідає стандартам академічної доброчесності. В роботі належним чином оформлено цитування матеріалів та висловлювання інших авторів, наявні відповідні посилання на джерела, продемонстровано точний підхід автора до цитування тексту, цифрових даних, рисунків.

### **Відповідність дисертації спеціальності і вимогам, що висуваються до дисертацій, які подано на здобуття ступеня доктора філософії**

Дисертаційна робота Охрименка Бориса Олександровича за своїм змістом, визначеними цілями, сформульованими завданнями, висновками та науковою новизною повністю відповідає паспорту спеціальності 051 «Економіка». Дисертація, що виконана автором самостійно, викладено як спеціально підготовлену кваліфікаційну наукову роботу у вигляді рукопису. Вона містить наукові положення, а також обґрунтовані теоретико-методологічні результати,

що мають важливе значення для галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та повністю відповідають встановленим вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами).

### **Дискусійні питання та основні зауваження**

Попри загальну позитивну оцінку роботи, відзначимо наявність ряду дискусійних положень та зауважень:

1. в п. 1.1 автор досліджує існуючі теорії модернізації, однак обмежується лише розкриттям їх сутності та складових, але не розкриває рівень їх впливу на економіку країни. Також, в даному пункті автором представлено результати оцінки рівня цифровізації економіки та суспільства в країнах ЄС та Україні, і тут доцільно було б представити сучасні цифрові дані, порівнюючи їх з даними періоду карантинних обмежень;

2. в другому розділі дисертації автором звертається увага на програми підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки та обладнання, робота виграла б, якби були наведені приклади таких програм та дані щодо їх ефективності для підтримки саме українських виробників;

3. при дослідженні ролі людського капіталу у модернізації аграрного виробництва, поряд з наведеними цифровими даними щодо динаміки населення, міграції, продуктивності праці, показників науково-дослідної діяльності, варто було представити і проаналізувати дані щодо рівня освіти, якості життя сільського населення, рівня цифрових навичок населення та стану соціального розвитку сільських територій досліджуваного регіону, що дозволило б більш повно розкрити досліджуване питання рівня розвитку людського капіталу;

4. в розділі 3, автор, при вивченні досвіду застосування інструментів точного землеробства, описує економічний, технічно-інноваційний, екологічний та соціальний ефекти, проте не підтверджує наведені дані прикладами розрахунків таких видів ефективності;

5. з огляду на перспективи розвитку національної економіки у післявоєнний період варто було б звернути увагу на особливості пільгового кредитування аграрних підприємств в умовах масштабної руйнації економічного, в тому числі і аграрного, потенціалу України при дослідженні питання впливу інвестування на модернізацію (п. 2.4 та п. 3.3 дисертаційної роботи);

6. на с. 191 автор виділяє перспективні напрями державної підтримки інноваційного розвитку та модернізації аграрного виробництва в Україні і серед них пропонує створення технологічних інкубаторів, інноваційних центрів та інноваційних кластерів, однак автором не визначено чим такі організації відрізнятимуться між собою, чи не будуть дублюватися їх функції, і які джерела фінансування таких структур;

7. Рукопис дисертації містить ряд орфографічних та стилістичних помилок.

Висловлені зауваження та виявлені недоліки можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії під час захисту дисертації, не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи і не зменшують її науково-практичної значущості.

### **Загальний висновок**

Дисертаційна робота Охрименка Бориса Олександровича на тему «Стратегічні напрями модернізації аграрного виробництва» є актуальним, завершеним науковим дослідженням, яке містить елементи наукової новизни та є важливим для теорії і практики. За змістом, теоретичною та практичною цінністю, фаховим спрямуванням дисертаційна робота відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 051 «Економіка». Поставлена мета дисертаційної роботи досягнута. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації, є обґрунтованими і пройшли необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. Надані здобувачем публікації всебічно відображають основні аспекти дисертаційного дослідження. Структура та обсяг роботи відповідають встановленим академічним вимогам.



Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами), а її автор – Охрименко Борис Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:  
доктор економічних наук, професор,  
професор кафедри економіки, підприємництва,  
торгівлі та біржової діяльності  
Закладу вищої освіти  
«Подільський державний університет»

Юлія ВОЛОЩУК